

MERSAD BERBER: Raskošna alegorija Bosne¹

Aida ABADŽIĆ-HODŽIĆ

UDK 75:929 Berber M.
929 Berber M.

SAŽETAK: Mersad Berber (1940. – 2012.) jedan je od najznačajnijih umjetnika Bosne i Hercegovine druge polovice 20. stoljeća; umjetnik raskošnog i obimnog opusa koji je lokalnu likovnu scenu, ekspresivno i sa rijetkim likovnim darom, učinio integralnim dijelom savremene evropske i svjetske likovne umjetnosti. Prvu, i do sada jedinu, samostalnu izložbu u Sarajevu Mersad Berber imao je 1967. godine u Umjetničkom paviljonu u Sarajevu.

Berber pripada jednom izuzetno dinamičnom periodu savremene bosanskohercegovačke kulturne historije koja je upravo u godinama njegovog dolaska u Sarajevo, tokom sedme i osme decenije 20. stoljeća, ostvarila izuzetne rezultate u oblasti likovnih umjetnosti, književnosti, glazbe, filmske i dramske umjetnosti. Berber je bio na čelu jedne mlade generacije grafičara koja je otvorila lokalnu scenu svjetskim tokovima, a ujedno i jedno od rijetkih imena koje je visokom razinom svoga talenta i znanja bio čest izlagač u najprestižnijim muzejima i galerijama. Berberovi ciklusi u velikim formatima i kombiniranoj tehnici, inspiriranih velikim majstorima evropskog slikarstva od renesanse do moderne umjetnosti najavili su postmoderni senzibilitet i kulturu sjećanja sa karakterističnim tematskim i kompozicijskim inovacijama. Kao središnja metafora najvećeg broja Berberovih ciklusa javlja se motiv konja, jedna od središnjih životinja iz simboličkog bestijarija raznih naroda i kultura. Ali to nije bio, Berberovim riječima, reprezentativni konj, već radni, tovarni konj bosanskih planina uz kojeg su bili vezani svi sadržaji života: i težački rad, i svadbe, i sahrane, i ratovi. Konj u čijoj se ekspresivnoj snazi, bolu, nesavršenoj ljepoti i plemenitoj patnji mogla čitati biografija njegovog naroda.

Ključne riječi: Mersad Berber, grafika, savremena umjetnost u Bosni i Hercegovini, kultura sjećanja, postmodernitet

Čovjek odluči da nacrtá svijet. Tokom godina ispunjava prostor ucrtavajući pokrajine, kraljevstva, planine, zaljeve, brodove, ostrva, ribe, kuće, instrumente, zvijezde, konje i ljude. Pred smrt on otkriva da taj strpljivi labirint linija ocrtava njegov vlastiti lik. (Jorge Luis Borges, Epilog)

Prvu, i do sada jedinu, samostalnu izložbu u Sarajevu Mersad Berber imao je prije pedeset godina, u izložbenom prostoru kojeg više nema. Bilo je to 1967. godine u Umjetničkom

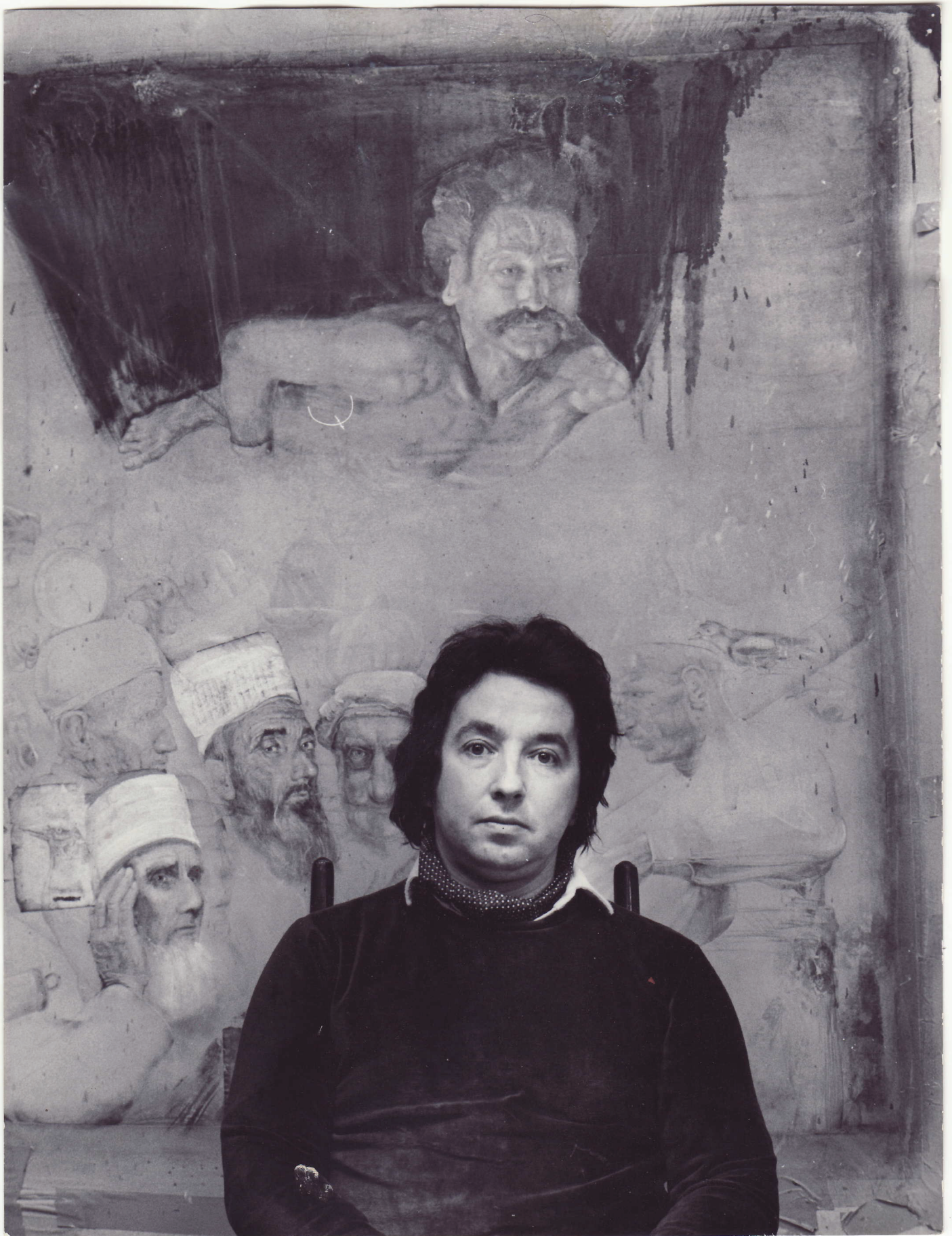
paviljonu u Sarajevu. Izuzev manjeg predstavljanja njegovih radova za teatar početkom osamdesetih godina u Narodnom pozorištu u Sarajevu i nedavne (posthumne) izložbe radova iz ciklusa o Srebrenici, povodom predstavljanja monografije o Srebrenici u Bošnjačkom institutu u Sarajevu, Mersad Berber pola stoljeća nije bio predstavljen u gradu čiju je likovnu scenu, svojim obimnim opusom i rijetkim darom, učinio integralnim dijelom savremene evropske i svjetske likovne umjetnosti.

Riječ je o jednom od najznačajnijih bosanskohercegovačkih likovnih umjetnika druge polovice 20. stoljeća, o umjetniku koji je imao više od stotinu samostalnih izložaba u uglednim svjetskim muzejima i galerijama, o počasnom članu Ruske akademije umjetnosti, o autoru čija se djela nalaze, između ostalih, i u zbirci Tate Gallery u Londonu, o umjetniku koji se, uz slikarstvo i grafiku, jednako uspješno bavio i teatarskom scenografijom i kostimografijom, ilustracijom i opremom knjiga, tapiserijom, dizajnom filmskih

¹ Autorica teksta je kustos izložbe *Mersad Berber: Alegorija Bosne* koja se održava u sarajevskoj Vijećnici od 6.7. do 6.9.

2017. godine. Ovo je njen tekst iz kataloga izložbe. Izložba predstavlja reduciranu i prostoru Vijećnice prilagođenu

selekciju izložbe koja se pod istim nazivom održala u Pera muzeju u Istanbulu 15.2. do 6.5. 2017. godine.

Velika alegorija o Srebrenici

plakata i ploča, animiranim filmom. Bio je i jedan od utemeljitelja i prvih profesora sarajevske Akademije likovnih umjetnosti.

Prva retrospektiva Mersada Berbera dešava se u Sarajevu 2017. godine, tek posthumno: pet godina nakon umjetnikove smrti. Kroz tridesetak slika koje obuhvaćaju pedeset godina života i rada, kroz presjek raznolikih tema, tehnika i ciklusa, prostor Vijećnice postaje svojevrsni *mise-en-scène* na kojem se raskošno rastvara Berberova trajna preokupacija historijom i kulturom Bosne. Dokumenti i rukopisi iz arhive i biblioteke Vijećnice kao i artefakti Zemaljskog muzeja bili su poticaj za istraživanje ovom rijetkom eruditi među likovnim umjetnicima.

Riječ je o ogromnom opusu koji, nesumnjivo, i zbog svoje velike produkcije i sa ostvarene vremenske distance, traži objektivno i kritičko sagledavanje. I dok inozemna likovna kritika sa velikim zanimanjem otkriva slojeve Berberovog stvaralaštva, uvrštavajući ga i među najbolje majstore crteža na savremenoj likovnoj sceni

(E. Lucie Smith), kritika i javnost u Bosni i Hercegovini odavno su interes pomaknuli u ne-likovne sfere, smatrajući da je sve već unaprijed poznato i rečeno. Smatram da je upravo sarajevski period Mersada Berbera, negdje od sredine sedamdesetih do kraja osamdesetih godina (a kada su, između ostalih, realizirani ciklusi *Kronika o Sarajevu*, *Tempo Secondo*, *Put u Skender Vakuf*) na sadržajno-tematskom i na likovno-tehničkom planu, konceptom realizacije, kvalitetom izvedbe, složenošću likovnih postupaka i inovativnošću iskoraka najoriginalniji dio Berberovog opusa. Izložba Mersada Berbera u čarobnoj sarajevskoj Vijećnici trebala bi biti poziv na ponovni susret sa Berberovim opusom, bez predrasuda i okoštalih sudova.

Mersad Berber (1940.-2012.) pojavio se na likovnoj sceni vrlo markantno i zapaženo, početkom šezdesetih godina 20. stoljeća kada je već kao student treće godine dobio najviše priznanje Akademije likovnih umjetnosti u Ljubljani (*Prešernovu nagradu*) i prvu priliku izlaganja

i susreta sa vodećim, savremenim svjetskim grafičarima na tada vrlo prestižnom Međunarodnom grafičkom bijenalu u Ljubljani 1961. godine. Već najraniji Berberovi crtački i grafički ciklusi pod nazivom *Uspomene na Bosnu* bili su inspirirani bogatim slojevima vlastite kulturne tradicije otkrivajući, s tehničke strane, utjecaje ljubljanske grafičke škole, a na tematskom planu, zanimanje za elemente vlastite kulturne tradicije u suvremenom likovnom izrazu (*Sultanova džamija s kandiljima*, *Vezilja*, *Stari fijaker*, 1961, *Stara kasaba*, 1962). Berberov je rukopis na ovim ranim bakropisima liričan i nježan, poput rada u minijaturi, narodnom vezu ili arabesknom cizeliranju u metalu: svojevrsni *hommage* starim zanatima i vrijednosti ručnog rada koji je baštiniio i u obiteljskom domu i u svakodnevnim susretima sa još rijetkim kujundžijama, mudželitima i kaligrafima sarajevske čaršije. Već je i tema diplomskog rada *Fantastično u evropskoj grafici* na stanoviti način najavila transverzalni likovni um Mersada Berbera, otvoren i sposoban

Haggada

za prijelaze između kultura, tradicija i religija, koji dovodi u pitanje separatističke forme mišljenja, a koji će doći u njegovom radu do izraza osobito nakon njegovog dolaska u Sarajevo 1967. godine.

Upravo sarajevske godine njegovog djelovanja znače početak raskošne, polifone simfonije Berberovog opusa i stvaralačke energije: u petnaestak godina Berber je realizirao nekoliko ciklusa u velikim formatima i kombiniranoj tehnici, inspiriranih majstorima evropskog slikarstva od renesanse do secesije (ciklusi *Hommage à Velásquez*, 1973.-1976.; *Hommage à Quattrocento*, 1974.-1976.), a koji najavljuju postmoderni senzibilitet i anticipiraju kulturu sjećanja u bosanskohercegovačkoj likovnoj umjetnosti sa karakterističnim tematskim i kompozicijskim inovacijama.

Berber pripada jednom izuzetno dinamičnom periodu savremene

bosanskohercegovačke kulturne historije koja je upravo u godinama njegovog dolaska u Sarajevo ostvarila izuzetne rezultate u oblasti likovnih umjetnosti, književnosti, glazbe, filmske i dramske umjetnosti. Berber je bio na čelu jedne mlade generacije grafičara koja je otvorila lokalnu scenu svjetskim tokovima, a ujedno i jedno od rijetkih imena koje je visokom razinom svoga talenta i znanja postao i integralnim dijelom međunarodne likovne scene i čest izlagač u najprestižnijim muzejima i galerijama. Sarajevski period Merisada Berbera obilježio je i njegov nesebični angažman na Akademiji likovnih umjetnosti u Sarajevu (osn. 1972), a čiji je bio jedan od utemeljitelja i omiljenih profesora. To su godine i prvih značajnih međunarodnih priznanja, između ostalih: Grand Prix na IV. Međunarodnom grafičkom bijenalu u Firenzi (1974); počasna nagrada X. Međunarodnog

bijenala grafike u Tokiju (1976); Grand Prix Lalit Kala Academy na V. Indijskom trijenalu grafike u New Delhiju i Grand Prix ICOM-a u Monte Carlu (1978).

Sedamdesete godine 20. stoljeća bile su period u kojem je upravo umjetnost na svjetskoj likovnoj sceni izravno ponudila paradigmatički model složene strukture razumijevanja historijskih, političkih i kulturnih sedimenata. Nasuprot praznoj ploči modernizma i modernizaciji slijepo okrenutoj prema budućnosti kojoj su težile povijesne avangarde s početka stoljeća, afirmiralo se u umjetnosti osme i devete decenije 20. stoljeća pamćenje, genealogija i svijest o kontinuitetu. Umjesto isključivog i zatvorenog jezika umjetničkih formi, okovanih modernističkom dogmom nadvladavanja starog novim tragalo se za izrazom mišljenja i razumijevanja koje dopušta istodobno bivanje u mnogostrukosti i koje

Upregnuti konji

(mišljenje) je, osobito u sredinama na rubnim područjima u odnosu na dominante centre modernosti, omogućilo razumijevanje djela u kontekstu vlastite povijesne i prostorne determinacije i prepoznavanje neprekinutih sadržaja povijesne egzistencije upravo u oblicima i motivima tradicionalnog izraza.

“Velika imena slikarstva su poput antičkih karijatida”, često je ponavljao Berber. “Moj je cilj permanentno otkrivati žive i plodotvorne impulse u prošlosti jer moja tradicija pripada velikoj tradiciji evropske kulture u kojoj se sastaju i isprepliću antika, Bizant, srednjovjekovlje, renesansa, barok, secesija, moderna, a islamska komponenta daje tome poseban ton, kroz sintezu Istoka i Zapada. Ako moje slikarstvo nazivaju neoklasicizmom, to je zato što želim obnoviti snove koji čuvaju dostojanstvo štafelajnog slikarstva kroz povijest.”

Kroz rijetku sposobnost dovodjenja do susreta različitih kultura i tradicija, u veličanstvenoj snazi transversalnog uma sposobnog za hod kroz dubine historijskog iskustva, Berber

je u svojim ciklusima našim suvremenicima učinio japodske urne, zlatni sjaj bizantskog slikarstva, harmonični red renesansne, elegični *pathos* i dramaturgiju baroka, majstorstvo kaligrafije osmanskog perioda, tajnovitu elegičnost umjetnosti Sefarda koji, protjerani iz Španije, početkom 16. stoljeća dolaze u Bosnu, elegantnu suzdržanost klasicizma, rafiniranost i dekadentnost *fin-de-sièclea* i velikane slikarske moderne, a što je nastavio i u kasnijim ciklusima iz 1990-ih na kojima se, nerijetko, isprepliću reference na velike teme i majstore evropskog slikarstva sa motivima sa starih bosanskih fotografija i razglednica (ciklusi *Stare otomanske skice; Posmrtna maska Theodora Géricaulta, 1994-1995; Alegorije Bosne 1996-1999; Poštanske razglednice Sarajeva 1998-2000; Egzekucija mladog regenta Osmana, 1999-2000, Doba Dedala i Ikara, 1998-2001*). “Posjećujući historiju”, Berber čuva živom svijest o svim iskustvima koja su se desila ranije – on se vraća prošlosti, ali razgrađujući njene hijerarhije, kao umjetnik koji živi u masovnom

društvu, obilježenom produkcijom i reprodukcijom slika. Naime, kako je došlo do raskida s prošlošću u kojoj je avangarda nalazila svoje opravdanje, odnos postmodernih umjetnika prema prošlosti postaje tolerantniji, opušteniji i slobodniji. Recimo to Borgesovim riječima, umjetnici su stvarali svoga preteču jer kao što jedan umjetnik može utjecati na djela što će biti stvorena u budućnosti, on, isto toliko snažno, utječe i na način našeg čitanja djela što su nastala u prošlosti. U velikom ciklusu *Arhivi* na kojem je počeo raditi početkom 1990-ih, u čast stogodišnjice od osnutka Zemaljskog muzeja, najznačajnije muzejske i naučno-istraživačke institucije u Bosni i Hercegovini, Berber je na velikim formatima od nekoliko metara, koristeći izuzetne tehničke prednosti giclee tehnike uz naknadne slikarske intervencije, podsjetio i podcrtao na značaj bogatog fundusa ove institucije koja je bila neiscrpno vrelo za njegove brojne cikluse i središnje mjesto arhiviranja sedimenata vlastite kulturne historigrafije.

Put u Skender Vakuf

Citiranje pri tome više nije isključivo čin ponavljanja već je riječ o nizu vrlo složenih postupaka i operacija u kojima se, iz rasturnih sklopova unutar imaginarnog muzeja, iznova sklapa cjelina koja prerasta u izvornu produkciju. U ovim složenim postupcima, Berber je pokazao temeljito poznavanje historije evropskog slikarstva, veliku erudiciju i snažno oslanjanje na književne i filozofske izvore koji su u velikoj mjeri odredili karakter njegovih ciklusa. U širini njegovih interesa ne iznenađuje, stoga, ni suradnja sa teatro, filmom, glazbom, unikatnim dizajnom i veliki broj, nagrađivanih, bibliofilskih edicija.

U ciklusima *Kronika o Sarajevu* i *Tempo Secondo*, Berber odbacuje liričnost i zlatnu gamu ranijih slika, naglašava dokumentarnu potku i ekspresivnu organizaciju grafičkog lista, uz kombiniranje složenih grafičkih postupaka i kolažiranje više listova u jednu cjelinu. Ciklus *Kronika o*

Sarajevu (1975-1979) inspiriran "Ljetopisom" Mula Mustafe Ševki Bašeskije (1746-1804), pisara, hroničara i muallima iz malog dućana u Mudželitima, podno sarajevske sahat-kule, ekspresivno tematizira ljudsko stradanje i patnju, otkrivajući jedno toplo i suosjećajno slikarevo lice, upućeno ljudima s margina na koje ne nailazimo u uvriježenim historiografskim pregledima. Oživljujući mirise, boje i zvukove sarajevske Čaršije iz 18. stoljeća, pred nama je Berber, poput demijurga, rastvorio "historijski mise-en-scene" osmanlijskog Sarajeva i kaleidoskopski rastvorio lepezu najrazličitijih fizionomija i sudbina neznanih sarajevskih hamala, Roma, kaligrafa, pjesnika, trgovaca, zanatlija. Oni su, za Berbera, bili stvarni svjedoci svog vremena u čijim je pričama i sudbinama nastojao dokučiti tajnu Bosne, zemlje koju je toliko volio. U tom kolopletu često surovih historijskih tokova nastojao je Berber

naći ljudsko lice i doseći Drugog, pokazati slojevit i turbulentnu historiju Bosne i Hercegovine.

Ovi su složeni ciklusi bili okidač i za likovne inovacije i nova istraživanja. Veliki formati grafičkih listova, nastalih na posebno pripremljenim Natron-papirima iz tvornice u Maglaju, svojom veličinom, ali i složenim tehničkim postupcima pripreme i obrade predstavljali su izazov na tadašnjoj likovnoj sceni. U nastojanju da što vjernije prodre u srž čaršijskog mentaliteta i oživi boje starog Sarajeva, da što dublje prodre u nespoznatljive prostore čovjekove sudbine, Berber je u ciklusu *Kronika o Sarajevu* pojačao verizam rukopisa: naglasio je dokumentarnu potku i ekspresivnu organizaciju elemenata grafičkog lista, na tamnoj, praznoj pozadini. Na velikim formatima Berber kombinira složene grafičke postupke (ofsetni tisak; visoki, višebojni tisak...), a kasnije i kolažiranje više listova u jednu cjelinu.

Homage Bukovcu

Kao podlogu, Berber koristi kemolit ploče koje su nudile profinjeni raster za fotoreprodukcije i baršunasti trag poput mezzotinte. Nakon nanošenja boje, i sušenja osnove sa kemolitne ploče, aplicirane su linogravure: svi su motivi bili slobodno rezani u velikim formama iz tvrdog, graviranog linoleuma i potom nanošeni na ofsetnu podlogu Korak dalje u dekonstruiranju historije vlastitog podneblja predstavljao je i novi grafički postupak: izravno razaranje makazama površine lista koja se izdvaja i aplicira u nove kompozicije, odnosno u nove značenjske sklopove u kombinaciji kolaž-grafike. Bila je često riječ o dvostrukom kodiranju u realizaciji kompozicija: one su se dijelom oslanjale na dokument/faktografiju (ljetopisi, pisma, fotografije, razglednice, aplikacije izvornih predmeta, citati iz djela velikih majstora ranijih epoha, arheološki i etnološki izvori), a dijelom su bile uronjene u svijet fantastike, fikcije, alegorije i simbola.

Kao središnja metafora najvećeg broja Berberovih ciklusa javlja se motiv konja, jedna od središnjih životinja iz simboličkog bestijarija raznih naroda i kultura. Ali to nije bio, Berberovim riječima, reprezentativni konj, već radni, tovarni konj bosanskih planina uz kojeg su bili vezani svi sadržaji života: i težački rad, i svadbe, i sahrane, i ratovi. Konj u čijoj se ekspresivnoj snazi, bolu, nesavršenosti ljepoti i plemenitosti patnji mogla čitati biografija njegovog naroda.

Ekspresivna ljepota motiva konja osobito je došla do izraza u ciklusu *Put u Skender Vakuf* iz osamdesetih godina 20. stoljeća, na kojem je intenzivno radio punih šest godina i živio uz timare konja, nastojeći što više upoznati narav autohtonog bosanskog, brdskog konja. Veliki nanosi snijega s planine Vlašić koji su gradili metafizičke bjeline ovog ciklusa, u tišini i svedenosti gotovo monohromnih kompozicija kao da su, kako je to Berber kasnije primijetio, htjeli

svjedočiti i o svedenosti čovjekovog života, u središnjem iskustvu njegove prolaznosti na ovom svijetu. Već je tada slutio da je ovaj ciklus svojevrsni *hommage* rodnoj Krajini i obiteljskom domu, a u bjelini nanosa snijega prepoznao je svečanu bjelinu i jednostavnu monumentalnost nišana pored Begove džamije u Sarajevu pored kojih je svakodneвно prolazio. Da li se u tim bjelinama nišana nazirao i horizont budućih, nepreglednih polja bijelih nišana hiljada nevinih srebreničkih žrtava na zelenim i pitomim livadama Potočara?

Krajem 1980-ih godina radio je na još četiri velika ciklusa: *Tempo secondo*, *Dubrovačke slike i crteži* (na kojima se, uz velike evropske majstore baroknog slikarstva, referira i na cavtatsko-dubrovačke slikare Vlahu Bukovca i braću Božidarević), *Splav Meduza* i *Komentari*. a u kojima se na tematskom i na formalnom planu najavljuju turbulentni politički događaji, u osvit raspada Jugoslavije, a koji će svoju punu tematizaciju

Splav meduza

imati na ciklusima *Ratni dnevnik o Dubrovniku* (1991.-1992.) i *Sarajevski ratni dnevnik – ponoćni razgovor s Il Guercinom* (1992.) koji su nastali kao izravni i neposredni odgovor umjetnika na ratna stradanja ova dva grada koja su imala posebno mjesto u njegovom životu i opusu.

Svi tragični događaji iz ratnih 1990-ih, osobito oni koji se tiču agresije na Bosnu i Hercegovinu, kulminirali su u Berberovom opusu u temi Srebrenice. Tragedija Srebrenice bila je za Berbera, "jedna velika, antička, himnična i sveta tema". Godinama se za nju pripremao: kroz novinske fotografije, dokumente, izvještaje forenzičara, videozapise, knjige, posjete Srebrenici i Potočarima... Na velikim formatima *Velike alegorije o Srebrenici*, na kojoj je, u potpunoj predanosti, radio preko deset godina (1998–2009), a koji su okupljeni na podlozi poput palimpsesta, Berber je slojevito i kolažno gradio bogate teksture svojih kompozicija. U *Velikoj alegoriji*

Srebrenice kolažirane su fotografije lica i dijelovi pronađene odjeće žrtava, isječci iz novinskih zapisa, identifikacioni brojevi, fragmenti fotografija iz obiteljskih albuma, ulomci iz lapidarija Zemaljskog muzeja u Sarajevu, fragmenti zemlje ili suhih grančica mirisnog ljekobilja i jagoda, dijelovi starih rukopisa, citati i motivi s ranijih kompozicija...

U nemogućnosti da pojmovno prihvati i objasni razmjere zločina i mračne, destruktivne dubine ljudske prirode, Berber ciklus o Srebrenici razvija kao veliku alegoriju, kroz priču o Dedalusu, mitskom umjetniku i izumitelju antičkog doba koji u bijegu s Krete, igrom slučaja i nošen nestalnim vjetrovima, sa svojim sinom Ikarusom pada nad žitnim poljima Pilice, četrdesetak kilometara sjeveroistočno od Srebrenice, u jesen 1996. godine i tamo zatiče nesretne srebreničke duše pred iskopima u Pilicama i Potočarima, u improviziranoj mrtvačnici u Kalesiji, u masovnoj grobnici Zaklopača... U tom "slikovitom kazivanju" koje forme izdvaja iz životnog konteksta i pretvara ih u magične i začudne, susreću se, kao u snoviđenju, lica srebreničkih majki, isječci starih fotografija, Rom Beriša iz ranijeg ciklusa, konjske glave iskolačenih očiju, životinjske i ljudske lubanje, dijelovi odjeće i izgažene cipele iz forenzičkih arhiva, kroki-crteži srebreničkih rudara, izbjeglice na putu smrti prema Tuzli, lica antropologa i forenzičara, rimska karta Argentarije – rudnika srebra, stare karte Balkana, zapaljeni srebrenički čardaci, ratne razglednice puste Srebrenice u snijegu, kraljevina Arijadna i skulpture Fidije....

Tragajući za gestama *pathosa* koje univerzalnim jezikom iskazuju snagu ljudske patnje i boli, Berber je duboko zaronio u riznicu evropskog slikarstva, ponajprije baroka, i u tom je imaginarnom muzeju našao srodne duhovne rezonance. U njegovom je sarajevskom ateljeu u vihoru rata ostala zarobljena velika kompozicija (320 x 480 cm) *hommage* Géricaultovoj slici "Splav Meduza", velikom

platnu na kojem je Géricault oslikao dramu stradanja i nadljudske patnje nekoliko preživjelih brodolomaca slavne, ali sramotno ostavljene Napoleonove regate. Sjećanje na neponovljive Géricaultove inkarnate ljudskog tijela u stanju raspadanja javit će se upravo u ovom ciklusu posvećenom bosanskim šehidima i žrtvama genocida srebreničkog kraja. Iako je teško ovoj temi gledati u lice, Berber osjeća dužnost i odgovornost, "jer prezirati ono što ne možemo pojmiti predstavlja opasnu smionost punu posljedica", upozoravao je Montaigne.

Na početnim stranicama Berberove monografije o Srebrenici reproducirana je slikareva paleta, skorenih i osušenih boja, mrtva i usahla, poput lica iz dubokih i mračnih jama Srebrenice, kao ugasla muza na stratištu rata. Junak Berberovog ciklusa, požrtvovni antropolog dr. William Haglund zapisao je: "Želim malo popraviti ovaj naš, veliki nesavršeni svijet. Želim uraditi nešto važno. Jednu jedinu stvar koja ima nekog istinskog značenja prije nego što umrem." Način na koji se Berber dostojanstveno i s pijetetom približio patnji Srebrenice jeste čin upisivanja istinskog značenja u avanturu vlastitog života i u odgovornost umjetničkog djelovanja.

Historija je, Burckhardtovim riječima, "zapis o onome što jedno doba smatra vrijednim bilježenja o nekom drugom dobu". Naše će vrijeme svoju historiju pisati i kroz Berberove slike: od zlatnih gama i aristokratskog sjaja ranih ciklusa i umjetnikovih razgovora sa Piera della Francesom, Guercinom, Velasquezom, Géricaultom, Davidom, Ingresom, Ivanom Kramskojom, Klimtom, južnoslavenskim slikarima Bukovcem i Jurkićem; preko dubokih, neprozirnih bjelina s putovanja bajkovitim, snježnim predjelima Bosne do tamnih, makabričnih srebreničkih jama, Berber je uvijek kroničar Bosne koji neumorno slika fragmente Jedne Slike u kojoj se zrcali sva slojevitost bosanske kulturne historije i složenost njenog historijskog iskustva.

الموجز

مرثد بربر: رمزية البوسنة الفاخرة²

عايدة عبا جيتش خوجيتش

مرثد بربر (١٩٤١-٢٠١٢) هو واحد من أكثر فناني البوسنة والهرسك أهمية في النصف الثاني من القرن العشرين؛ فهو فنان ذو أعمال فاخرة وغزيرة، استطاع بقدرته التعبيرية وموهبته النادرة أن يجعل المشهد التشكيلي المحلي جزءاً لا يتجزأ من الفن التشكيلي المعاصر الأوروبي والعالمي. أقام مرثد بربر معرضه الأول والوحيد في سنة ٧٦٩١ في جناح الفن في سراييفو.

ينتمي بربر إلى فترة شديدة الحركة من تاريخ الثقافة المعاصرة في البوسنة والهرسك، والتي حققت في سبعينيات وثمانينيات القرن العشرين - مع قدوم بربر إلى سراييفو نتائج بارزة في مجال الفن التشكيلي والأدب والموسيقى والفن السينمائي والمسرحي. وكان بربر على رأس جيل شاب من رسامي الغرافيك الذي فتح المشهد المحلي على المسارات العالمية، وهو في نفس الوقت أحد الأسماء النادرة التي تمكنت بسمو موهبته ومعرفتها أن تعرض أعمالها في أشهر المتاحف والمعارض. إن حلقات بربر ذات الأحجام الكبيرة والتقنيات الممتزجة، والمستوحاة من أعمال عمالقة الرسم الأوروبي منذ عصر النهضة وحتى عصر الفن الحديث، قد بثرت بالإحساس ما بعد الحداثي وثقافة الذكريات مع تجديدات موضوعية وتركيبية متميزة. ويمثل الحصان التعبير المجازي المركزي في معظم حلقات بربر، باعتباره أحد الحيوانات الرمزية عند مختلف الشعوب والثقافات. وكما يقول بربر فإن هذا الحصان لم يكن حصاناً استعراضياً بل هو حصان للعمل والحمل، موطنه جبال البوسنة، وترتبط به كل مضامين العيش: من زراعة وأعراس وجنائز وحروب. إن حصان يمكن أن تُقرأ في قوته الظاهرة، وألمه، وجماله غير الكامل، وعذاباته النبيلة، السيرة الذاتية لشعبه.

الكلمات الرئيسية: مرثد بربر، الرسومات، الفن المعاصر في البوسنة والهرسك، ثقافة الذكريات، ما بعد الحداثة.

² كاتبة المقال هي مسؤولة معرض مرثد بربر بعنوان: رمزية البوسنة، الذي يقام في مبنى مجلس مدينة سراييفو في فترة من ٦ يوليو وحتى ٦ سبتمبر ٧١٠٢. وقد أخذ نصها هذا من كتالوج المعرض. ويمثل المعرض مختارات محدودة وملائمة لمبنى المجلس من المعرض الذي أقيم بنفس العنوان في متحف بيررا في إسطنبول في الفترة من ٥١ فبراير إلى ٦ مايو ٧١٠٢.

Summary

MERSAD BERBER:
A RICH ALLEGORY OF BOSNIA³

Aida Abadžić Hodžić

Mersad Berber (1940– 2012) is one of the most significant artists of Bosnia and Herzegovina in the second half of the 20th century; an artist with overwhelming and voluminous opus who, with his rare talent, made the local fine arts scene an integral part of European and the international fine arts. His first and until now the only independent exhibition, Mersad Berber had in 1967 in the Art pavilion in Sarajevo.

Berber is a part of the very dynamic period of the cultural history of Bosnia and Herzegovina, which produced exceptional achievements in the fields of fine arts, literature, music, movie and drama. Berber was a forerunner of a young generation of graphic artists that opened up the local arts scene towards the world trends. At the same time he was one of the rare figures whose exceptional talent and knowledge were often exhibited in the most prestigious museums and art galleries. Berber's art cycles in large format and combined techniques, inspired by the greatest painters of European fine arts from Renaissance to Modern period represent precursors to the post-modern sensibility and the culture of memories with characteristic thematic and compositional innovations. As the central metaphor of the greatest number of Berber's art cycles is motif of horse, which is also one of the main animal symbols of many nations and cultures. And that was not, as Berber himself once put it, a representative horse, but rather a working, pack horse, of Bosnian mountains, a horse that was as such an inseparable part of every aspect of life: be it a hard field work, marriage, funeral or war. It was a horse in whose expressive strength, pain, imperfect beauty and noble suffering an entire biography of his people was reflected.

Key words: Mersad Berber, graphic arts, contemporary art of Bosnia and Herzegovina, cultural memories, postmodernism

³ The author of the text is the curator of the exhibition *Mersad Berber: An allegory of Bosnia* posted in Sarajevo City Hall (Vijećnica) from 6.7. to 6.9. 2017. This text is from the catalogue for the exhibition. The exhibition is a selection from the exhibitin held under the same title at *the Pera museum* in Istanbul between 15.2. and 6.5. 2017.